

Michał Wojciechowski

"Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2,1-3,22)", Roman Tkacz, Warszawa 2003 : [recenzja]

Collectanea Theologica 73/4, 219-222

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przemoc i gwałt (s. 225-242), dotyczy także pytania o zło w świecie – skutek działania ludzi – i problemu odpłaty za zło i natury oporu, jaki należy złu stawiać. Z tematyką sytuacji człowieka wiąże się też artykuł *Jubileusz w Starym Testamencie* (s. 187-208), ilustrujący kwestię solidarności społecznej w prawie biblijnym.

Trzecia grupa dotyczy czytania i studiowania Biblii w Polsce. Choć dzisiejsza biblistyka w Polsce wydaje się wielu ubogim krewnym zachodniej, warto jej dorobek badać. Pięć rozdziałów na ten temat dotyczy najpierw wymiaru historycznego i literackiego tematu: *Geneza i oddziaływanie Biblii ks. Jakuba Wujka* (s. 341-366), na temat klasycznego polskiego przekładu, który był wyjątkowym osiągnięciem naukowym i literackim. Następną pozycją to *Romana Brandstaettera czytanie i objaśnianie Biblii* (s. 367-390). Bardziej szczegółową kwestię podejmuje rozdział *Polskie podręczniki archeologii biblijnej i archeologii Palestyny* (s. 391-410). Następny, *Duszpasterstwo biblijne jako składnik nowej ewangelizacji* (s. 411-428), zwraca pośrednio uwagę na ważny wymiar zainteresowań biblijnych w Polsce: jeśli nawet są one mniej akademickie, wiążą się silnie z duszpasterstwem, głoszeniem Dobrej Nowiny. Obszerny rozdział końcowy *Biblistyka katolicka w Polsce na progu XXI wieku* (s. 429-494) zawiera dokładne omówienie dorobku nowszej biblistyki polskiej (historia, tematyka studiów i wyniki w poszczególnych dziedzinach, wydawnictwa).

Michał Wojciechowski, Olsztyn

Roman TKACZ SAC, *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2,1-3,22). Studium historyczno-egzegetyczne*, Rozprawy i Studia Biblijne 11, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2003, ss. 452.

Książka ks. R. Tkacza jest jego poprawioną rozprawą doktorską, obronioną w 2002 r. na Wydziale Teologicznym UKSW (promotor ks. prof. W. Chrostowski). Jak sugeruje tytuł, ma ona w dużym stopniu strukturę komentarza biblijnego. Rozdział I przedstawia stań badań i ogólną problematykę listów, zaś następnych siedem – poszczególne perykopy. Rozdziały szczegółowe zawierają najpierw prezentację historyczną i archeologiczną każdego z siedmiu miast, do których zaadresowane były listy z Apokalipsy, a następnie dokładną egzegezę kolejnych wersetów.

Wybrany tekst jest wyraźnie wyodrębniony na tle całości Apokalipsy i zarazem zwarty w swej symetrycznej strukturze, przez co dobrze nadaje się do omówienia osobno. Jest to zarazem spory fragment o bogatej problematyce. O tyle zasługuje to na podkreślenie, że mamy obecnie do czynienia z tendencją do podejmowania na poziomie doktoratu tematów zbyt wąskich.

Podtytuł pracy, *Studium historyczno-egzegetyczne*, wskazuje na pewne ukierunkowanie metodyczne, które nie jest jednak zawężeniem, gdyż problemem egzegezy Listów do siedmiu Kościołów jest ich odniesienie do tła historycznego. Problem ten, wciąż dyskutowany, autor rozwiązuje w tym duchu, że rzeczywiście listy odwoływały się w znacznym zakresie do realiów lokalnych siedmiu miast, w których znajdowały się wspólnoty chrześcijańskie. Dowodzi tego przekonująco, wbrew zwolennikom poglądu przeciwnego.

Wstęp nakreśla główne problemy egzegezy Listów do siedmiu Kościołów, przedstawia najważniejszą literaturę pomocniczą i zapowiada sposób komentowania listów. Charakter wstępny ma również rozdział I, dotyczący stanu badań nad listami, a to w trzech aspektach. Chodzi tu kolejno o tło historyczne rzymskiej prowincji Azji, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii religijnych, o strukturę i gatunek literacki tych prorockich listów oraz o identyfikację ich adresatów. Przegląd badań pozwolił na pierwsze wnioski.

Omówienie to jest na ogół dokładne, choć wydaje mi się, że należało szerzej przedstawić sprawę kontekstu listów, ich miejsce w całej Apokalipsie, postulowany status dodatku do wcześniejszej części głównej i w związku z tym odrębność ich datacji. Relacja do całości może bowiem mieć wpływ na interpretację.

Kolejne rozdziały pracy dotyczą listów do Kościołów w Efezie, Smyrnie, Pergamonie, Tiatryrze, Sardes, Filadelfii i Laodycei. Uwzględniają one najpierw tło historyczne: dane, jakie posiadamy na temat dziejów samego miasta oraz ludności żydowskiej i chrześcijańskiej w nim zamieszkałej. Następnie opisano materialny wygląd poszczególnych miast-adresatów, prezentując ich topografię i archeologię. Punkt trzeci omawia dany list, werset po wersecie, na podstawie tekstów greckiego. Omówiono kwestie literackie oraz tło poszczególnych wyrażen, zaplecze biblijne i analogie w obficie uwzględnionej literaturze pozabiblijnej.

Rozdziały szczegółowe świadczą o dużej wiedzy autora na temat Azji Mniejszej, wyniesionej i ze studium literatury fachowej, i z autopsji. Trudno by tu coś dorzucić. Historia, archeologia i topografia siedmiu miast przedstawione są bardzo dobrze i należycie wykorzystane do wyjaśnienia tekstów. Autor zgromadził bogaty materiał na rzecz tezy o znaczeniu realiów lokalnych, ważnych do zrozumienia tej partii Apokalipsy, oraz w bogaty i ciekawy sposób objaśnił szczegóły tekstu.

Nie znaczy to, że pewne ulepszenia nie byłyby możliwe. Praca wydaje się nieco zbyt analityczna, kosztem podsumowań i uogólnień. Ponadto miejscami autor opisuje zabytki powstałe już po czasach Apokalipsy, od II w., co nie należy do tematu.

Zakończenie łączy wnioski z egzegezy poszczególnych listów, a w szczególności prezentuje w sposób łączny ich przesłanie chrystologiczne. Jest to słuszne i interesujące, ale w opracowaniu, które poświęciło tyle miejsca i uwagi kwestiom histo-

rycznym i archeologicznym łączne wnioski na ich temat też powinny zająć sporo miejsca. Tymczasem pozostają one rozproszone po rozdziałach. Pewne stwierdzenia tego rodzaju z rozdziału I, ogólnego, a także że wstępu, bardziej by pasowały do zakończenia.

Od strony technicznej praca jest przejrzysta, czytelna, błędy literowe w słowach obcych się trafiają, ale niezbyt często. Język jest dobry, mimo pewnej jednostajności słownictwa, nieuniknionej przy dłuższej egzegezie, rzecz czyta się ciekawie.

Praca odwołuje się do bardzo bogatej literatury pomocniczej. Bibliografia liczy ok. 700 pozycji podzielonych na działy. Literatura ta jest zróżnicowana, wymieniono publikacje w kilku różnych językach. Mam jednak wątpliwość, czy zostały one do końca wykorzystane, gdyż w literaturze cytowanej w przypisach urozmaicenie jest mniejsze. Zdarza się też, że cytując starożytnego autora praca podaje w przypisie tylko współczesną pozycję z literatury przedmiotu, zamiast odsyłać do źródła.

Obfitość bibliografii sprawia, że niewiele można by zaproponować uzupełnień. Zwróć jednak uwagę, że brak w spisie cytowanych w tekście *Listów* Pliniusza Młodszego. Wspomina się żywot Apoloniusza z Tiany pióra Filostratesa, ale w bibliografii podano fragment z innego Filostratesa, zawarty w *Historii doktryn artystycznych* J. Białostockiego, pomijając właściwe polskie wydanie tego antycznego dzieła (opr. M. Szarmach, 2000). Skoro cytuje się Septuagintę, warto było uwzględnić słowniki do niej. Słownik do NT W. Bauera powinien figurować w nowszym wydaniu. Z przekładów polskich skorzystałbym jeszcze z *Pism Janowych* Brandstaettera. Z najnowszych prac autor nie dotarł już do *Social-Science Commentary on the Book of Revelation* z 2000 r. (jest to komentarz pióra autorów amerykańskich o swojsko brzmiących nazwiskach Malina i Pilch). Część pozycji wydaje się natomiast niekoniecznych, w szczególności starsze i popularniejsze komentarze angielskie.

Bibliografia zawiera też usterki typu technicznego. Przy pozycjach brak np. nazwy serii (np. komentarze: Lohse'a i Müllera). Spotyka się przekrecone nazwiska (Deisman zamiast Deissmann; LiDonnica zamiast LiDonnici), tytuły obce (komentarza Fitzmyera do Łk, i Allo do Ap, niemieckiej monografii Bauera o ortodoksji i herezji). Czasem brak liczby tomów (Rostovzeff; Schürer) względnie ich numeru czy roku wydania (seria ANRW). Niektóre pozycje wystąpiły w spisie dwukrotnie w dwóch różnych miejscach (Crossan, *Aphorisms*; Deissmann; Janowski o chrystologii biblijnej).

Podział bibliografii na grupy jest nie dość czytelny. Komentarze należało odzielić od monografii, te do Apokalipsy grupując osobno. Niektóre pozycje z grupy opracowań ogólnych przynależą do kategorii pomocy (słowniki biblijne) względnie do komentarzy (Metzger; *Katolicki komentarz biblijny*; *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*; Stuart o Ozeaszu; Yarbrow Collins o Ap).

Reasumując, stwierdzić jednak należy, że autor prawidłowo i dokładnie zbadał problem, jaki sobie postawił, wnosząc przy tym wartościowy wkład w studia biblijne i teologiczne. Książka jest interesująca i odpowiada na zapotrzebowanie na dokładniejsze komentarze do tekstów biblijnych.

Michał Wojciechowski, Olsztyn

Teologia polityczna. Rocznik Filozoficzny, Nr 1/ jesień 2003 – lato 2004: *Sprawiedliwość, miłosierdzie, zdrada*, Warszawa, ISSN 1731-4232 (spis treści i cztery pierwsze materiały także pod www.teologiapolityczna.com).

Tytuł tego nowego periodyku łączy teologię, filozofię i politykę – i istotnie pismo dąży do takiego interdyscyplinarnego spojrzenia na życie publiczne. Sam tytuł nawiązuje do terminu spopularyzowanego przez Johanna B. Metza, ale rozumiany jest inaczej, w sposób bliższy koncepcji Carla Schmitta. Metzowi chodziło o zadania chrześcijan wynikłe z takich zjawisk, jak ubóstwo, względnie o profetyczny i eschatologiczny wymiar orędzia chrześcijańskiego, czyli o pewnego typu ukierunkowanie chrześcijan ku polityce. Zaprezentowane w roczniku teksty dotyczą natomiast polityki w jej wymiarze religijnym, polityki – można by rzec – z natury teologicznej. Podstawową ich tezę jest bowiem to, że polityka nie może uciec od więzi z religią i wartościowaniem. Nie postulując bynajmniej instytucjonalnego wiązania polityki i religii, trzeba stwierdzić, że splatają się one z konieczności w społecznym wymiarze natury ludzkiej; człowiek, choćby nieświadomie, musi odnosić politykę do religii.

Koncepcja ta jest dość różna od ujęć spotykanych na co dzień. Typowe rozważania z tej dziedziny dotyczą bowiem relacji Kościoła i państwa, a więc zasad organizacji życia publicznego, oraz katolickiej nauki społecznej (względnie teologii moralnej życia społecznego), w której chodzi o normy moralne dla chrześcijan i instytucji państwowych, wywiedzione z nauki Kościoła.

Formuła pisma nie jest ściśle naukowa, chociaż autorzy to zwykle pracownicy uczelni, a teksty są dokumentowane źródłowo. Oprócz artykułów typu badawczego i recenzji występują wywiady oraz eseje, a tematyka jest dość szeroka, tak że może zainteresować szerszego czytelnika. Jest to metoda pokrewna miesięcznikom katolickim adresowanym do inteligencji, bardziej jednak specjalistyczna ze względu na skupienie się na jednej dziedzinie. Notabene autorzy rekrutują się głównie z pisujących w takich periodykach – byłoby wskazane poszerzenie ich kręgu.

Całe to interesujące przedsięwzięcie ma charakter prywatny i oddolny, należący do młodszego pokolenia redaktorzy, Dariusz Karłowicz i Marek A. Cichocki,